

zwarte Zuid-Afrikaanse dominee uitnodigde om een reeks lezingen te houden in Nederland.

De complexe materie in dit boek wordt behandeld in een aantal hoofdstukken, waar onder meer de emigratie naar Zuid-Afrika, de opkomst van de 'sprekende kerk', de 'zwarte revolutie', de politieke polarisatie in Nederland, de radicalisering van de Wereldraad van Kerken en de uiteindelijke aanvaarding van het PCR worden belicht. Meijers formuleert nauwkeurig en baseert haar bevindingen op gedegen onderzoek – hoewel de confessionele partijen hun meerderheid in het parlement verloren in 1967 en niet in 1972, zoals het boek claimt. Voor allen die geïnteresseerd zijn in de geschiedenis van deze protestantse kerken en de wisselwerking tussen religieus activisme, kerkelijke politiek en maatschappelijke ontwikkelingen is dit boek een bron van informatie en een bij tijden meeslepend verslag van een kwart eeuw Nederlandse geschiedenis.

JAMES KENNEDY, UNIVERSITEIT VAN
AMSTERDAM

Haenen, Marcel, **Tien paters op Gods grote akker. De laatste Nederlandse missionarissen in Brazilië** (Amsterdam: Prometheus, Rotterdam: NRC Handelsblad, 2008, 269 blz., €17,95, ISBN 978 90 446 1209 7).

Voormalig correspondent Latijns-Amerika voor NRC Handelsblad, Marcel Haenen, volgt in zijn boek de wonderlijke lotgevallen van tien paters in Brazilië. Koud achttien jaar oud vertrokken ze in 1956 om in tien jaar tijd door de Orde van de Karmelieten opgeleid te worden tot missionaris. Wat volgt is een carrière die in de meeste gevallen eindigt in een vaarwel aan de missie en niet zelden ook aan de kerk. Na korte of lange tijd slaat ziekte, ongelof of de liefde toe. Slechts enkele paters blijven de missie trouw. Haenen spoorde ze alle tien op met als resultaat een boek dat leest

als een trein. Hoewel inzet en einde uitgesproken nostalgisch zijn – het verloren rijke roomse leven uit de jaren vijftig en het WRR rapport uit 2006 – is de auteur ervaren genoeg om zich niet al te zeer te laten meeslepen door de fascinerende verslagen van een grotendeels verdwenen rooms-katholieke wereld.

Haenen beschrijft achtereenvolgens opleiding, uitzending en verdere lotgevallen van de tien jongens. Hij baseert zich daarbij grotendeels op interviews, brieven en dagboeken. Het geschetste beeld krijgt daarmee een grote mate van authenticiteit. Voordeel van deze aanpak is dat Haenen verleden en heden nauw met elkaar weet te verbinden. Beschrijvingen van het verleden worden op zeer natuurlijke wijze aangevuld door de interviews met de betrokkenen. Dat biedt verrassende inkijkjes in de levens van de paters en een directe reflectie op het gebeurde. Zo komt de lezer bijvoorbeeld meteen te weten dat het gedwongen vertrek (zonder afscheid) van Theo Waaijman uit Brazilië hem tot op de dag van vandaag boos weet te krijgen. Theo werd ziek en dat teken van God betekende helaas een terugkeer naar Nederland.

Ook anderen worden teleurgesteld en treden uit. Slechts een enkeling blijft 'Gods akker trouw bewerken'. Wat wel steeds meer duidelijk wordt is dat het boek eigenlijk niet over Brazilië gaat. Brazilië is veel meer het toneel waarop het rijke roomse leven nog wat langer stuiptrekt dan in Nederland. Het boek biedt dan ook nauwelijks een beschrijving van echte interactie tussen Nederlandse paters en Brazilianen, maar des te meer van de worsteling van de jonge paters met zichzelf, met de kerk, met het thuisfront en misschien nog het meest met een veranderende wereld. Uitgezwaaid en gesteund door vaak het hele rooms-katholieke dorp naar het verre missiegebied blijkt Nederland bij terugkomst haast onherkenbaar veranderd. Terwijl de achterblijvers dat als een natuurlijk en geleidelijk proces ervaren komt het voor de paters als een schok, overigens een vrij bekend fenomeen bij missionarissen.

Wat het boek lezenswaardig maakt is de heldere compositie en een goed doorlopend verhaal. Mede daardoor is er echter weinig ruimte voor vergelijking. De avonturen van de tien paters zijn verrassend, maar zouden nog veel meer aan betekenis winnen wanneer ze in een bredere context functioneerden. De opleiding van de jongens in Nederland, het Seminarie in Zenderen, is bijvoorbeeld echt niet veel strenger en killer dan andere vergelijkbare opleidingen in die tijd. Maar de (ex-)paters daar zelf op laten terugblikken is natuurlijk vragen om een zeker zelfmedelijden. Ook de lotgevallen van de jongens in Brazilië zijn interessant, maar zouden veel meer kleur kunnen krijgen door vergelijkingsmateriaal en een zekere afstand tot het bronnenmateriaal. Kracht en zwakte van het boek is dan ook het gebruik van de bronnen. Met het zeer persoonlijke materiaal is een erg mooi verhaal te construeren, iets wat Haenen ook zeker doet. Bovendien zijn sommige paters beslist niet te beroerd voor wat zelfreflectie. Piet Jansen, één van de weinige mannen die pater is gebleven, geeft dan ook een zeer heldere analyse van het werk en de toekomst van de rooms-katholieke kerk in Brazilië.

Zwakte van het boek is juist ook de ongecompliceerde weergave van de ervaringen van de paters. Als iets mooier werd voorgesteld dan het was, dan was het wel de missie. De paters beschrijven het zelf ook: het waren vooral de romantische Afrikaanse zendingsverhalen die hen en het thuisfront enthousiasmeerden. Dat kwam ook tot uiting in hun brieven naar huis, maar de vraag is natuurlijk of de interviews vandaag de dag het beeld niet te zeer de andere kant op laten slingeren. Het is gevaarlijk mensen op hun blauwe ogen te geloven in een terugblik op gebeurtenissen van veertig jaar geleden. Zo lezen we kloeke verhandelingen over hun hulp aan de lokale arme bevolking gevolgd door berispingen van hun kille leermeesters. Beelden zijn vaak vertroebeld, de eigen inzet wordt vaak overdreven. Kortom, er is vergelijkingsmateriaal nodig. Dat had bijvoorbeeld het archief van de karmelieten kunnen zijn, of

desnoods de interviews die verschillende andere paters van de orde gaven via het zogeheten project KomMissieMemoires.

Maar wellicht is het ook een oneigenlijke historische reflex om 'volledigheid' – en het liefst ook annotatie – te eisen. Het is dan ook de vraag of bovenstaande 'tips' de leesbaarheid ten goede waren gekomen. Feit blijft dat het boek een sfeertekening geeft van tien mensenlevens, vaak interessant, verrassend en bij vlagen ontroerend. Gelezen als een sfeertekening is het dan ook een erg wervende eerste instap in de opmerkelijke wereld van de rooms-katholieke missie.

GERRIT DE GRAAF, INSTITUUT VOOR
NEDERLANDSE GESCHIEDENIS

Bos, Bob van den, *Mirakel en debacle. De Nederlandse besluitvorming over de Politieke Unie in het Verdrag van Maastricht* (Dissertatie Leiden 2008; Assen: Van Gorcum, 2008, 410 blz., ISBN 978 90 232 4437 0).

De Franse minister voor Europese Zaken Elisabeth Guigou had haar collega Piet Dankert nog zo gewaarschuwd. De ambitieuze plannen van het Nederlandse voorzitterschap om de Europese Politieke Unie (EPU) in het Verdrag van Maastricht optimaal communautair op te tuigen waren gedoemd te sneuvelen. Kort voor de Raad van Ministers van Buitenlandse Zaken, die over de Nederlandse EPU-voorstellen zou vergaderen, drukte Guigou Dankert op het hart de zaak wat pragmatischer aan te pakken, 'mais Piet ne voulait pas entendre' (216). Gedurende de zomer was duidelijk geworden dat de 'Dankert-club' op Buitenlandse Zaken (de Directie Europese Integratie (DIE)) wilde communautaire plannen had met de EPU. Dit in weerwil van de tamelijk risicoloze voorbereidingen van het voorafgaande Luxemburgse voorzitterschap én de officiële voornemens van het Nederlandse voorzitterschap.